

slovenskoj vladi u izbeglištvu, kontraobaveštajnih službi JNA, sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba, suživotu Srba povratnika u Hrvatsku posle Drugog svetskog rata, naučne saradnje dveju republika i pitanje sporta kao načina nacionalne identifikacije. Značaj nije samo u temama i novim naučnim saznanjima, već u činjenici da su hrvatski i srpski istoričari zajedničkim snagama obradili ove teme.

Svaki od radova zadovoljava visoke istoriografske standarde, a zajedno čine koloritnu sliku različitih istoriografskih metoda. Osim obimne literature, prisutni su izvori koji se protežu od arhivske građe koja obuhvata čitavu plejadu fondova od štampe i numizmatike do stenografskih beležaka. U zborniku sabrani, sami izvori ukazuju da je gotovo nemoguća istoriografija jedne zemlje, bilo Srbije ili Hrvatske, već da je dijalog istoričara neophodan da bi se sklopila celovitija slika jednog segmenta istorije. Tek za Jugoslaviju jasno je da će bez dijaloga i saradnje istorija ove države ostati zatvorena u uske okvire republika naslednica i ograničena na arhivsku građu dostupnu u njima. Stogodišnjica nastanka ove države idealna je prilika za završetak zajedničkog projekta i objavljivanje zbornika *Jugoslavija – između ujedinjenja i razlaza: hrvatsko-srpski odnosi u kontekstu društvenog razvoja dve Jugoslavije 1918–1991*. Ostaje da se nadamo da će se saradnja nastaviti kroz nove projekte i da je ovaj zbornik radova biti samo prvi u nizu.

Nikola Mijatov

Милош Тимотијевић, ЗЛАТО ЧЕТНИКА И ПАРТИЗАНА – ДЕКОНСТРУКЦИЈА ЈЕДНОГ МИТА. ФИНАНСИЈЕ И ОТПОР ОКУПАТОРУ У СРБИЈИ И ЈУГОСЛАВИЈИ 1941–1945, Београд, Службени гласник, 2018, 312.

U srpskoj istoriografiji Miloš Timotijević je poznat kao autor više monografija i brojnih stručnih radova o temi ratnih zbivanja na prostoru Srbije 1941–1945. godine. Do sada se bavio proučavanjem građanskog rata i njegovih žrtava, istorijom Ravnogorskog pokreta i biografijama ličnosti koje su oblikovale njegovu politiku, srpskom nacionalnom idejom uoči i tokom Drugog svetskog rata. Njegova nova knjiga *Zlato četnika i partizana – dekonstrukcija jednog mita. Finansije i otpor okupatoru u Srbiji i Jugoslaviji 1941–1945*. predstavlja otvaranje jedne sasvim nove, do sada neistraživane teme u srpskoj istoriografiji.

U novoj knjizi autor se drži terena koji mu je dobro poznat, ali je pristup temi drugačiji i odista inovativan. Podnaslov knjige bi mogao da sugeriše da se radi o analizi finansijske podloge građanskog rata i okupacije. Umesto toga, autor je iskoristio simboliku zlata, koje u tradiciji i mitologiji svih naroda, a posebno Srba, ima važnu ulogu, kako bi ukazao na dubinu mitologizacije događaja iz vremena rata. Zlato nije izabrao slučajno. Kako objašnjava u uvodnom poglavlju, njemu se u srpskom narodu pored materijalne vrednosti pripisuje velika magijska moć. Kroz niz slika izdvojenih iz memoaristike i usmenih sećanja, Timotijević je istrkao epizode u kojima se govori o ulozi novca (i posebno zlata) u važnim etapama okupacije i građanskog rata. Namerno koristeći univerzalan mitski simbol ukazao je koliko često u kolektivnom pamćenju, ali i u istoriografiji, mitsko nadvladava realno.

Autor je odličan poznavalac ratnih prilika u Srbiji, posebno u njenim zapadnim delovima koji su se nalazili u epicentru sudara ideologija 1941–1945, ali i u fokusu njegovih ranijih istraživanja. Uočljivo je da pogled najviše zaustavlja na ovim oblastima, ali je on često znatno širi, pa niz navedenih primera razotkriva epizode iz rata sa širokog prostora – gotovo čitave Jugoslavije. Dobra upućenost i dugogodišnje bavljenje temom vidljivi su kroz korišćenje obimne, mahom objavljene izvorne građe i široke literature.

U centru istraživanja je zlato, a sa njim i novac uopšte, ali ne samo njihova uloga kao platižnog sredstva, već i kao oruđa propagande, predmeta šaputanja i glasina, simbola bogatstva i sjaja. U delu u kome se metaforično stalno prepliće sa realnim, potraga za zlatom („grumenjem razbacanom po blatu“) predstavlja u stvari potragu za epizodama koje rasvetljavaju rasulo u jugoslovenskoj vojsci tokom Aprilskog rata, okupaciju, izbijanje ustanka, početak građanskog rata. I polako, kako je rascep između dve ideološki suprotstavljene strane postajao sve dublji, i Timotijevićovo delo sve više „gazi“ u polje mitskog, među glasine, propagandu, daleke odjeke iskrivljene istine o savezničkom zlatu koje je „padalo sa neba“, zlatu koje je „curelo iz zemlje“, odnosno o pljački Srbije od strane okupacionog aparata, sudbini blaga Karađorđevića, od istoriografije prečutanoj sudbini ustaškog zlata i takođe slabo istraženju temi partizanskog zlata i finansija neophodnih za vođenje rata i revolucije.

Pored rata oružjem, izuzetno važan bio je rat glasinama. Propaganda je od samog početka koristila motiv zlata zbog njegove snažne simbo-

like. Pripadnici partizanskog pokreta su u svojim sredstvima propagande vrlo brzo po nastanku rascepa u ustaničkim redovima navodili da se „četnici“ razbacuju zlatom koje im doturaju emigrantska vlada i Britanci, što je korišćeno kao još jedan dokaz potrebe za revolucionarnim prevratom. Posleratna propaganda pobjednika se temeljila na satanizaciji „velikosrpske“, „hegemonističke“ i „izdajničke“ buržoazije koja je kukavički pobjegla iz zemlje i, što je posebno važno, odnela „narodno zlato“. Autor brojnim primerima pokazuje kako su glasinama i propagandom, koristeći „mitski sjaj zlata“, stvarani mitovi koji i dalje traju, a potom činjenicama iz izvora ukazuje na njihovu pogrešnost, poput mita o „narodnom zlatu“ koje je 1941. navodno izneto iz zemlje i potom nestalo, iako je sudbina skoro svog zlata Kraljevine Jugoslavije dobro dokumentovana i poznata.

Istraživanja tokova novca i veza između Kominterne i komunističkog pokreta u Jugoslaviji u predratnom periodu, ali i posle 1941, daju potpuno novu dimenziju u tumačenju jačanja i dinamike aktivnosti komunista. Upečatljiv je primer gde autor navodi predratnu „apanažu“ Josipa Broza od 6.000 dinara, upoređujući je sa platom viših oficira Kraljevine Jugoslavije. Timotijević ukazuje da se 1941. u ovom slučaju ne radi o spontanom, gerilskom, oslobodilačkom pokretu koji se finansira dobrovoljnim priložima, već o profesionalnim revolucionarima koji, pogotovo posle upada u trezor Narodne banke u Užicu, raspolazu znatnim finansijskim sredstvima. Kako autor simbolično navodi, nakon sloma ustanka dešavalo se i da jednog partizanskog gerilskog rukovodioca, koji je po izveštajima vlasti kod sebe imao i po nekoliko stotina hiljada dinara, gone četničke vojvode ili četovođe iz organizacije Koste Pećanca sa mesečnom platom od 1.500 dinara. Takve činjenice već same za sebe daju sasvim drugačije tumačenje građanskog rata, gerile, ustanka i njegovog gušenja.

U knjizi nema konačnog odgovora na pitanje sa kolikim su sredstvima raspolagala oba pokreta u različitim razdobljima, niti je to bio autorov cilj. Autor je pažnju posvetio i mitu o „četničkom zlatu“ oko čijeg su skrivanja na Ravnoj gori 1944. u posleratnom periodu ispredane mnoge legende. Kroz priču o potrazi za zlatom koje je, izvesno, na više mesta zakopano, ali je u narodnom predanju višestruko nadraslo sume sa kojima su pripadnici rojalističkog pokreta raspolagali, autor je pokazao da mitski sjaj zlata opija ljude i decenijama nakon okončanja rata. Obradene su

epizode o navodnoj potrazi za zlatom nekadašnjih pripadnika engleskih misija, prvenstveno majora Hadsona, a potom i službe bezbednosti nove jugoslovenske države. Konačno, navodeći skorašnje primere potrage za zlatom u pećinama oko Ravne gore i Ovčarsko-kablarske klisure autor je pokazao da mitovi o zakopanom zlatu (i uopšte ulozu zlata u ratnim godinama) nastavljaju da žive i u svesti građana moderne Srbije.

Naposletku, knjigu Miloša Timotijevića smatramo nezaobilaznim štivom za sve istraživače rata i revolucije u okupiranoj Srbiji i Jugoslaviji, ali i delom koje otvara nove teme i predlaže nove oblasti istraživanja koje je neophodno rasvetliti.

Nemanja Dević

МилуТИН ЖИВКОВИЋ, ИЗМЕЂУ „ВЕЛИКЕ АЛБАНИЈЕ“ И ОКУПИРАНЕ СРБИЈЕ. НОВИ ПАЗАР, ТУТИН И ИБАРСКИ КОЛАШИН (1941–1944), Приштина, Лепосавић, Институт за српску културу, 2018, 440.

U srpskoj historiografiji je do skoro istorija Sandžaka ili starog Rasa u Drugom svetskom ratu bila skoro potpuno zapostavljena. Nju je nedavno otvorio Milutin Živković knjigom o ulozu Nezavisne Države Hrvatske na prostoru Sandžaka 1941. On je i novom knjigom, *Између „Велике Албаније“ и окупиране Србије. Нови Пазар, Тутин и Ибарски Колашин (1941–1944)*, koju ovde prikazujemo, nastavio ranije započeta istraživanja istorije Sandžaka šireći ih hronološki, prostorno i problemski. Za razliku od prve knjige, koja je pratila Prijepoljski, Sjenički, Novovaroški i Pribojski srez, odnosno prostor Polimlja do septembra 1941, nova knjiga je obuhvatila prostor od nekoliko srezova, bilo u celini ili manjim delom, u zavisnosti od praćenih pojava, pre svega Deževski, Štavički, Sjenički, Studenički, pa i Kosovskomitrovački srez... Zapravo, to su, radi lakšeg orijentisanja, oblasti sa centrima u Novom Pazaru, Tutinu, Sjenici, Raškoj, Kosovskoj Mitrovici itd.

Slično, kao i u slučaju prve, tako i u ovoj drugoj knjizi nisu, ako izuzmemo nekoliko monografija lokalnog karaktera, postojala ozbiljna istraživanja istorije ovog prostora ni ovog perioda. Na to je nesporno uticala politička osetljivost teme. Živković nam otkriva, doduše dosta uzgredno, u jednoj napomeni, kako se iskazivao taj problem u istraživanju retkih istraživača. Reč je o istraživanju Stanka Ravića, inače pukovnika